

Bogumiła BURDA

JĘZYK POLSKI I UCZNIOWIE POLSCY W SZKOŁACH ŚRODKOWEGO NADODRZA XVIII/XIX W.

Szkoła, w myśl ideologów Oświecenia, miała stać się centralnym ośrodkiem popularyzacji wiedzy naukowej, nowej filozofii, likwidowania przesądów, kształtowania nowych, świątliwych ludzi, przejętych ideałami postępu społecznego i reform politycznych. Szkoła miała też przygotować ludzi do doskonalenia siebie i zmieniania świata poprzez zastosowanie wiedzy z zakresu przyrody i życia społecznego w praktyce¹.

Zachodzące w Europie Zachodniej zmiany w nauczaniu i wychowaniu miały swoich zwolenników i przeciwników. Niektóre kraje szybciej przeprowadzały reformy edukacyjne w obrębie wszystkich typów szkół. Były to głównie kraje protestanckie, wiążące reformy edukacyjne z programem i procesem umacniania władzy państwowej i samego państwa. W krajach katolickich zmiany te były wolniejsze, jako że Kościół wolniej się tutaj otwierał na nowe idee i prądy Oświecenia.

Pomostem w "przechodzeniu" nowych teorii nauczania i wychowania napływających z zachodu Europy, a głównie z Francji, Anglii, Niemiec do Polski, były Śląsk i Pomorze. Rola Śląska, a głównie ziem Środkowego Nadodrza, w "przechodzeniu" nowości była bezsporna. Wszystko to, co się dokonywało w zakresie unowocześniania ówczesnego szkolnictwa - od elementarnego, poprzez średnie i wyższe w Niemczech, znajdowało swoje odbicie w edukacji mieszkańców tych ziem.

Przejęcie części ziem Środkowego Nadodrza w ręce Brandenburgii w 1482 roku, a dalszych w 1740 i 1772 roku, miało swoje odbicie w składzie narodowym i społecznym tej części Śląska².

Ziemie Krosna, Lubuska, Sulechowa i Zielonej Góry po 1482 roku znalazły się w silnym oddziaływaniu Kościoła protestanckiego. Natomiast pozostała część Środkowego Nadodrza znalazła się w obrębie monarchii habsburskiej (po 1526 roku) - wiernie stojącej przy katolicyzmie. Podobna sytuacja była z ziemią

¹ M. Treszel, *Niektóre aspekty reform oświatowych w Polsce XVIII wieku a filozofia Wolffa i pedagogika Felbigera*, w: Echa Komisji Edukacji Narodowej na Śląsku, pod red. T. Musioła, Opole 1974, s.73.

² H. Szczegółka, *Koniec panowania piastowskiego nad środkową Odrą*, Poznań 1968, s.100.

świebodzińską związaną z katolicką Rzeczpospolitą. Przejście Śląska, w tym Środkowego Nadodrza, pod panowanie pruskie nie zmieniło sytuacji Kościoła katolickiego aż do 1821 roku, czyli bulli papieskiej "*De salute animarum*", która zniósła zależność diecezji wrocławskiej od metropolii gnieźnieńskiej.

Szkolnictwem ludowym w Prusach zainteresowano się już w początkach XVIII wieku, równocześnie kontynuował to Fryderyk II (1740-1784). Państwo próbowało coraz silniej ingerować w sprawy szkolnictwa, w odniesieniu co do którego decyzje należały do kompetencji władz kościelnych. Zarówno za rządów Fryderyka II, jak i jego następcy Fryderyka Wilhelma II (1786-1797) szkoła w Prusach pozostawała nadal szkołą wyznaniową. Drugą jej cechą była stanowość. Potrzebę oświaty uznawano bowiem tylko w ściśle określonych wymiarach dla każdego stanu. W tych kwestiach sytuacja na Śląsku nie wyglądała inaczej³.

Wyznaniowość szkoły oznaczała, że ewangelickie szkoły ludowe na Śląsku, w tym i na Środkowym Nadodrzu, podlegały bezpośrednio Departamentowi Duchownemu w Berlinie. On stanowił władzę centralną w sprawach kościelnych i szkolnych. W 1742 roku szkoły ewangelickie przekazano nowo utworzonym nadkonsystorzom w Głogowie i Wrocławiu.

Szkoły katolickie pozostawały, podobnie jak za czasów austriackich, pod nadzorem generalnego wikariatu we Wrocławiu. Z władzami kościelnymi obu wyznań miały współpracować w sprawach oświaty państwowe władze administracyjne oraz sądowe. Mimo, że szkoła była wyznaniowa, pierwsze pruskie zarządzenia w dziedzinie oświaty zmierzały do podporządkowania szkół i nauczycieli władzom świeckim.

Duże znaczenie dla uregulowania spraw szkolnych miały ustawy z 1763 roku (12 sierpnia: General - Land - Schul - Reglement für gesamte Monarchie), z 1765 roku (3 listopada: Königlich - Preussische - General - Landschul - Reglement für Römisch-Catholischen in Städten und Dörfern des Souverainen Herzogthums Schlesien und der Grafschaft Glatz), a także Ogólne Prawo Krajowe z 5 lutego 1794 roku (Allgemeines Landrecht) i ustawa z 18 maja 1801 roku (Schul-Reglement für die niedern katholischen Schulen in den Städten und auf dem platten Lande von Schlesien und der Grafschaft Glatz). Niemalże wpływ na kontakty edukacyjne w obrębie szkolnictwa odegrał Jan Juliusz Hecker, teolog protestancki, pedagog niemiecki, twórca szkoły realnej i seminarium nauczycielskiego w Berlinie.

W maju 1762 roku w berlińskiej Realschule, wraz z Józefem Sucharem incognito, przebywał Jan Ignacy Felbiger, opat zakonu augustianów z Żagania, reformator katolickiego szkolnictwa elementarnego w Żaganiu i okolicy, począwszy od 1763 roku a po 1765 roku, także na Śląsku, następnie w Austrii⁴. J.I. Felbiger przebywając w Berlinie zapoznał się z systemem nauczania wskazanym przez J.J. Heckera, dotyczącego trzyklasowego elementarnego

³ A. M. Kosler, *Die preussische Volksschulpolitik in Oberschlesien 1742-1848*, Breslau 1929, s.4-6; także: U. Krömer, J. I. Felbiger, *Leben und Werk*, Freiburg 1966, s.38-42.

⁴ K. A. Menzel, *Die drei Königlich Preussischen Schul Reglements*, Breslau 1823, s.1-25.

kształcenia dzieci. W Berlinie Felbiger zapoznał się dokładnie z nowoczesnym na owe czasy nauczaniem w oparciu o tabele pomocnicze i ruchomą tablicę. Tabele te zostały opracowane przez Jana Fryderyka Hähna (1710-1789). Felbiger wykorzystał doświadczenie Heckera i Hähna. Wydał i zastosował tabele w 1765 roku wyprzedzając wydanie autorskie z 1777 roku. Nawiązując do teorii Franciszka Bacona i pedagogów niemieckich, Felbiger przygotował w 1763 roku rozporządzenie dotyczące szkół elementarnych w opactwie zagańskim, a na polecenie ministra E.W. Schlabrendorffa w 1765 roku ustawę dla katolickiego elementarnego szkolnictwa Śląska⁵.

Równolegle Felbiger, korzystając z doświadczeń pedagogów niemieckich i francuskich, opracował metodę nauczania znaną i wykorzystywaną na Środkowym Nadodrzu, całym Śląsku i w Rzeczypospolitej. Nazywano ją metodą "zagańską" (zagańska)⁶.

Działalność reformatorska i pedagogiczna Felbigera wykraczała poza Żagań. Był on współautorem elementarza polsko-niemieckiego *"Nowo zebrane obiecadło do sylabizowania y czytania dla potrzeb osobliwie Górnego Śląska szkół po polsku y po niemiecku wyprawione"*⁷. Elementarz ten zwany czasami Zagańskim ABC lub Elementarzem Felbigera miał swoje wydania jeszcze w połowie XIX wieku. J.I. Felbiger w przedmowie wskazał na pożytek ze znajomości dwóch języków:

"Usiłowaliśmy tę książkę sporządzić y wyprawić, że się z niey dzieci poznawać liter, sylabizować y czytać, tak w polskim jak w niemieckim języku, latwie, gruntownie, y tak doskonale jak potrzeba, nauczyć mogą. Ponieważ w stronach śląskich, gdzie polski język słynie y w zwyczaju jest, dzieci się też niemieckiego uczyć mają, tak za dobre uznaliśmy to co do każdego tych dwu języków należy, w jednej książce pospołu wydać y według tego samego ćwiczenia daliśmy informację sylabizowania y czytania w polskim języku, któregośmy pożytku w niemieckich szkołach przez doświadczenie dostatecznie doznali".

W oparciu o elementarz w szkołach dekanatu świebodzińskiego, zielonogórskiego, zagańskiego, głogowskiego, jeszcze na początku XIX wieku prowadzono naukę czytania i pisanie dla uczniów, zarówno katolików i protestantów, dziewcząt i chłopców uczących się razem w jednej szkole⁸.

Elementarz służył nie tylko uczniom, ale i nauczycielom. Był zbudowany poprawnie. Zebrał wszystkie uwagi metodyczne dla nauczyciela w osobnej części elementarza, dzięki czemu nauka czytania stanowiła jedną całość nie przerywana uwagami dla nauczyciela. W uwagach metodycznych umieścił Felbiger zarys

⁵ U. Krömer, J.I. Felbiger..., s.24; A.M. Kosler, J.I. Felbiger..., s.17.

⁶ F. Bieliński, *Sposób edukacji w XV listach opisanych 1775*. Wydał S.Siedlecki, Kraków 1888, s.24. List drugi: O edukacji rolników.

⁷ Nowo zebrane obiecadło do sylabizowania i czytania osobliwie dla potrzeb Górnego Śląska szkół po polsku i niemiecku wyprawione, Sagan 1765.

⁸ B. Burda, *Wiejskie szkolnictwo parafialne na obszarze Środkowego Nadodrza w latach 1765-1820*, "Przegląd Zachodni" 1987, Nr 5-6, s.200-205.

gramatyki, dzięki czemu nauczyciel mógł sam się z niej dokształcać i zaznajamiać z nią dzieci.

Elementarz Felbigera znany był i wykorzystywany w Rzeczypospolitej. Twórcy Komisji Edukacji Narodowej zapoznali się z propozycją Felbigera, lecz nie przejmowali mechanicznie wszystkiego. Elementarz O. Kopczyńskiego w wielu kwestiach, jak poznawanie liter, czy metoda katechizowania, oparty był na Obiecadle⁹.

Równoległe z ukazaniem się Obiecadła J.I. Felbiger przygotował i wydał Katechizm dwujęzyczny, który był wykorzystywany na Środkowym Nadodrzu, całym Śląsku i znalazł uznanie w Rzeczypospolitej¹⁰.

W trosce o poziom zawodowy i odpowiednią pomoc pedagogiczno-metodyczną, wydał Felbiger w 1768 roku *"Przymioty - wiadomości i postępowanie dobrych nauczycieli"* (Eingeschaften, Wissenschaften und Bezeigen rechtschaffener Schulleute)¹¹. Było to pierwsze w Prusach i na Śląsku dzieło pedagogiczne napisane dla nauczycieli szkół ludowych. Felbiger wykorzystał i zastosował w praktyce, na kartach Przymiotów najnowsze osiągnięcia pedagogiki niemieckiej: Franckego, Heckera, Basedowa, a także pedagogów francuskich: C. Fleury'ego i Ch. Rollina.

W Polsce, podobne dzieło ukazało się 19 lat później (1787), autorstwa Grzegorza Piramowicza - *"Powinności nauczyciela, mianowicie zaś w szkołach parafialnych i sposoby ich dopełnienia. Dzieło użyteczne pasterzom, panom ich namiestnikom o dobro ludu troskliwym, rodzicom i wszystkim edukacją bawiących się"*¹².

Zarówno J.I. Felbiger, jak i G. Piramowicz w wielu kwestiach mieli podobne lub zbliżone stanowiska: w stosunku co do osobowości nauczyciela, jego pracy z uczniami, roli rodziców, a także systemu kar i nagród, literatury zalecanej dla nauczycieli.

Wzorem pedagogiki niemieckiej, a także zaleceń stawianych w ustawach o szkolnictwie i randze nauczyciela w Prusach, J.I. Felbiger zorganizował pierwsze na Śląsku seminarium nauczycielskie w Żaganiu. Mimo, że działało od 1764 roku, to w 10-miesięcznym kursie (od lutego do jesieni 1765 roku) uczyło się tutaj 185 kandydatów, w tym 8 dyrektorów szkół, 15 nauczycieli seminarium, 31 kandydatów na proboszczów, 81 kandydatów na wikarych i 47 nauczycieli¹³. Kształcił się tutaj dyrektor seminarium we Wrocławiu (1765 rok założone), Ignacy Schneider, który wspólnie z Felbigerem udał się do Berlina, a dalej do

⁹ J. Lubieniecka, *Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych*, Warszawa 1960, s.116-117. Elementarz dla szkół parafialnych, narodowych z roku 1785. X Onufr y Kopczyński. Wydał i wstępem opatrzył Z. Kukulski, Lublin 1930, s.17, 39-40.

¹⁰ *Rzymsko-Katolicki katechizm dla najmniejszych dzieci*, im, Verlage der Katholischen Trivialschule, Gedruckt bey J. Ch. L a u b e n, Sagan 1766.

¹¹ *Eigenschaften, Wissenschaften und Bezeigen rechtschaffener Schulleute*, Sagan 1768.

¹² G. Piramowicz, *Powinności nauczyciela*. Wstęp i opracowanie T. Mizia, Warszawa 1988 (wersja z 1787 r.).

¹³ U.Krömer, J.I.Felbiger..., s.102-110.

Klosterbergu (gdzie wcześniej funkcjonowały seminaria nauczycielskie), aby poznać nowoczesne metody nauczania.

Seminarium w Żaganiu służyło za wzór dla powstających tego typu szkół we Wrocławiu, Rudzie Raciborskiej, Głogowie i Kłodzku.

Doświadczenia Augusta Hermana Franckego, założyciela zakładów wychowawczych (tzw. Franckesche Stiftungen) w Halle, także Jana Juliusza Heckera - twórcy gimnazjum realnego w Berlinie, zwanego "*Ekonomiczno-matematyczną szkołą realną*", a również ruch "*filantropistów*" zapoczątkowany w Niemczech przez Johanna Bernharda Basedowa, założyciela w 1774 roku w Dessau słynnej szkoły pod nazwą "*Philanthopinum*", znalazły swoje odbicie w działalności rodziny Steinbartów, a głównie Gotthilfa Samuela, w Sulechowie¹⁴.

Igielnik z Zielonej Góry, Zygmunt Steinbart, osiadł w Sulechowie, począwszy od 1719 roku rozpoczyna budowę sierocińca wraz z komplesem budynków pomocniczych (szkoła, piekarnia, łaźnia, browar, kościół, ogród i plac zabaw)¹⁵. Począwszy od 1723 roku została założona fundacja. Zarząd nad fundacją dożywotnio sprawowali członkowie rodziny Steinbartów. W latach 1760-1779 do 1782 kształtował się profil zespołu kształceniowego. Były to:

- 1) niemiecka szkoła dla dzieci niskiego stanu, które kończyły ją w wieku 12-13 lat, czyli realizowano w niej elementarny profil nauczania,
- 2) szkoła realna dla średniej klasy społecznej, w której pobierały naukę dzieci kupców, rzemieślników, górników, mistrzów budowlanych, wojskowych oraz średniej szlachty,
- 3) szkoła dla dziewcząt,
- 4) szkoła "*uczona*", przygotowująca do studiów uniwersyteckich,
- 5) seminarium nauczycielskie ze szkołą ćwiczeń dla nauczycieli miejskich szkół realnych,
- 6) szkoła ćwiczeń dla nauczycieli szkół elementarnych¹⁶.

G.S. Steinbart był inspektorem szkolnym w okręgu sulechowskim, profesorem filozofii i teologii frankfurckiego uniwersytetu. Przez krótki czas był też członkiem Naczelnego Kolegium Szkolnego przy Fryderyku II i jego następcy Fryderyku Wilhelmie III. Propagował potrzebę kształcenia dziewcząt, organizując szkołę wzorcową w Sulechowie.

W 1766 roku seminarium nauczycielskie w Sulechowie uzyskało przywilej Królewskiego Gimnazjum Pedagogicznego. Zakłady kształceniowe w

¹⁴ H. J. D u n i c z ó w n a *Pedagogika Komisji Edukacji Narodowej i jej współpracowników a pedagogika niemiecka XVIII w.*, Lwów 1939, s.45-52.

¹⁵ Beiträge zur Geschichte bei Steinbartschen Erziehungs- und Unterrichts- Anstalten Waisenhaus und Königlische Pädagogium bei Züllichau. Erste Abtheilung herausgegeben zur ersten säcularfeier des Königl. Pädagogiums am 12 und 13 Juli 1867. Durch, F. Frommann, Jena 1867; Z. B o r a s, Z. D w o r e c k i, J. M a z y, *Sulechów i okolice*, Poznań 1985, s.77-81.

¹⁶ Beiträge zur Geschichte..., s.3-29, 70-80; Geschichte der Stadt und des Kreises Züllichau von A.Splittgerber z. D. Jubiläum-schrift 1527-1927 selbstverlag. Druckt und Kommission von Herm. Hampels Sohn, Züllichau, s.63-65; A. Richter, Ubi Sunt? Verzeichnis aller Zöglinge und Schüler die vom 1768 und vom 1782 - April 1911 des Königl-iche Pädagogium und Waisenhaus bei Züllichau besucht haben, Lissa 1911, s.1-10.

Sulechowie, zarówno Pedagogium jak i szkoła realna, przyciągały uczniów z Rzeczypospolitej, w tym także z Litwy. W pierwszym 50-leciu szkół 1766-1818) uczyło się w nich 2 151 uczniów. W sześcioklasowym gimnazjum było 1 321 uczniów, z tej grypy 150 pochodziło z Rzeczypospolitej. W szkole realnej w latach 1787-1818 było 830 uczniów, z tego 65 z Polski. Do 1911 roku do gimnazjum uczęszczało 6 211 uczniów, z tego 1 288 uzyskało maturę¹⁷.

W 1800 roku zorganizowano kurs dla seminarzystów z Prus Południowych, którzy później organizowali seminaria nauczycielskie w Poznaniu i Łowiczu. W Pedagogium uczono 19 przedmiotów, w tym języków nowożytnych, a także języka polskiego dla seminarzystów. W latach 1800-1802 naukę języka polskiego prowadził Feliks Bentkowski, późniejszy historyk literatury.

Zakłady kształceniowe w Sulechowie były bardzo nowoczesne, wykorzystywano tutaj zdobycze europejskiej pedagogiki jak i doświadczenia Komisji Edukacji Narodowej. Nie rozgraniczono klas i uczniów według wyznania, lecz przeciwnie, dążono do wspólnego pobierania nauki przez protestantów, katolików i Żydów. Uczono tolerancji i wzajemnego poszanowania.

Jeszcze jeden ośrodek naukowy na ziemiach pogranicza służył w kontaktach edukacyjnych. Był to Uniwersytet Frankfurcki. Mimo, iż dzisiaj leży on po stronie niemieckiej, niemniej w czasach XVIII wieku i w początkach XX wieku, zarówno Sulechów, Żagań, Zielona Góra i Frankfurt były to miasta leżące w Brandenburgii.

Uczelnia powstała w 1506 roku. W wieku XVII i początkach XVIII Uniwersytet stał się ostoją racjonalnego myślenia, ku czemu przyczyniła się miejscowa i napływowa nauka, między innymi pochodząca od arian z Polski, którzy przybyli tu w 1656 roku emigrując do Holandii. Uniwersytet spełniał główną rolę wśród niemieckich uczelni, rozwijając kalwinizm frankfurcki ze swoją myślą mieszczańsko-holenderską, mieszczańsko-angielską i hugenocką. Tendencje te wyniosły Uniwersytet ze swoim tolerancyjnym charakterem do rangi postępowej uczelni na wschód od Łaby¹⁸.

Uniwersytet we Frankfurcie nad Odrą składał się z wydziału filozoficznego, który był podstawowym, musiał go ukończyć każdy student, by podjąć naukę na jednym z trzech pozostałych wydziałów. Drugi wydział to teologia ewangelicka. Dalej, wydział medycyny, dołączono do niego później nauki przyrodnicze, zielarstwo, chemię - naukę o lekach. Wydział prawa kształcił urzędników

¹⁷ B. Burda, *Uczniowie polscy w Królewskim Gimnazjum Pedagogicznym w Sulechowie*, "Przegląd Lubuski", 1975, nr 1-2, s.23-29. A. Richter, *Ubi Sunt?...*, s.1-10, 50-53; Archiwum Państwowe Sulechów, Akta m. Sulechów, sygn. 1194. Akta szkolne, spisy uczniów z lat 1787-1806.

¹⁸ O. Feyl, *Die Viadrina und das Östliche Europa*. w: *Die Oder-Universität Frankfurt*, pod red. H. B ü l l h a u s a, Weimar 1983, s.109; O. B a r d o n g, *Die Breslauer an der Universität Frankfurt (Oder) 1648-1811*, Würzburg 1970; G. K l i e s c h, *Die Breslauer an der Universität (Oder) 1506-1648*. Beitrag zur Schlesienschen Bildungsgeschichte des 16. und 17. Jhs., Würzburg 1960; Universität Frankfurt a.Oder. Aus der Originalhandschrift unter Mitwirkung von Dr.G.Liebe und Dr. E. Menner herausgegeben von E.Friedlander. Erster (1506-1648) und Zweiter (1649-1811) Band. Aus dem Königlichen Publikationen Preussischen Staats-u.-Archiven Bd 36, Leipzig 1889.

państwowych i sądownictwa. Za panowania Fryderyka Wilhelma II otwarto we Frankfurcie katedrę kameralistyki. Uniwersytet cieszył się do dość dużą sławą młodzież ze wschodniej Europy (około 2 300). Największą część studentów - i cudzoziemców stanowili Polacy. Pochodzili głównie z Wielkopolski, Małopolski, Pomorza Wschodniego. Byli tutaj również Ślązacy. W latach 1506-1811 mmatrykulowano tu łącznie 1 233 Małopolan i Wielkopolan. Z tego w latach 1700-1811 373 studentów¹⁹, Z ziem włączonych do Prus w latach 1701-1759 było tu około 300 studentów. Polaków studiujących we Frankfurcie nad Odrą w dobie Oświecenia można podzielić na trzy grupy ze względu na pochodzenie społeczne.

Pierwsza to synowie pastorów, którzy po ukończeniu najpierw fakultetu filozoficznego, kontynuowali studia na wydziale teologicznym, a następnie wracali do Polski, by tam podjąć pracę duszpasterką.

Druga grupa to studenci pochodzenia mieszczańskiego, studiujący prawo, medycynę, aby w tych dziedzinach osiągnąć awans społeczny. I wreszcie trzecia grupa, to synowie szlacheccy, którzy po ukończeniu studiów najwyraźniej wykazali się w polityce, literaturze, służbie kraju.

Uczelnia frankfurcka, podobnie jak uniwersytety w Królewcu, Lipsku czy Halle, wprowadziła lektorat języka polskiego i możliwość zdawania matury, egzaminu wstępnego w języku polskim. G.S. Steinbart, profesor tego Uniwersytetu, propagował ideę matury i egzaminu w języku polskim dla Polaków, których liczba wzrastała po przejmowaniu, w wyniku rozbiorów (1772, 1793, 1795) części ziem Polski przez Prusy.

Uczelnia frankfurcka była miejscem, gdzie wspólnie studiowała młodzież europejska, a głównie z tej części Europy wschodniej, jak ziemie polskie. Przybywali tutaj uczniowie szkół ze Śląska, z Legnicy, Wrocławia czy Sulechowa. Wspólne kontakty studentów niosły ze sobą możliwość rozwoju więzi między Polakami i Niemcami. We Frankfurcie nad Odrą dużą grupę stanowili mieszkańcy Dolnego Śląska, w tym z Głogowa, Żagania, Krosna, Zielonej Góry i Sulechowa.

Po 1811 roku, kiedy Uniwersytet z Frankfurtu został przeniesiony do Wrocławia i tam kierowała się młodzież studencka z terenów zaboru pruskiego, Śląska i innych krajów.

Kontakty edukacyjne polsko-niemieckie XVIII i początków XIX wieku odnoszą się do "przepływu" nowych idei i prądów w wychowaniu i nauczaniu, wymiany myśli pedagogicznej, zarówno ze strony pedagogiki niemieckiej i polskiej. Niemieckie wzory pedagogiczne z Halle, Berlina czy Dessau znalazły swoje kontynuacje, w praktyce edukacyjnej w Sulechowie, Żaganiu, czy też w innych miastach całego Śląska, a nawet w Polsce.

---

¹⁹ B. Burda, *Związki edukacyjne z ziemiami polskimi w okresie Oświecenia*, Zielona Góra 1992, s.125-129.

Niemalą rolę w związkach edukacyjnych odegrał J.I. Felbiger czy G.S. Steinbart, poprzez propagowanie i wprowadzenie nauczania języka polskiego.

Z drugiej strony, zmiany zachodzące w szkolnictwie Rzeczypospolitej, zwłaszcza w dobie Komisji Edukacji Narodowej, miały swoje odbicie na Śląsku, w tym i na Środkowym Nadodrzu.

Bogumiła BURDA

*DIE POLNISCHE SPRACHE - UND SCHULER IN DEN SCHULEN
DES MITTEL - ODER - LANDES (XVIII/XIX JH.)*

Die Zugehörigkeit des Mittel-Oder-Landes zum Brandenburger Hof verursachte die Tatsache, daß in einer Monarchie Polen und Deutsche zusammenkamen. Im 18. und am Anfang des 19. Jahrhunderts beziehen sich die Zusammenhänge auf dem Gebiet der Erziehung im Mittel-Oder-Land auf die Kontakte mit deutschen Pädagogen, auf die Rolle, die Żagań, Sulechów und Frankfurt/Oder in der kulturellschöpferischen Erziehungsfunktion zwischen Polen und Deutschen spielten.

Die Schöpfer der Erziehungskommission in Polen kannten und schätzten hoch J.I.Felbiger, der das Grundschulwesen im Mittel-Oder-Land und weiter in Schlesien und Österreich organisierte.

Eine große Rolle spielte auch Sulechów mit seinen, in Europa weit bekannten, Erziehungsgruppen.

Die Universität in Frankfurt/Oder war eine Pflegestätte modernen Studiums sowohl für Protestanter als auch für Katholiker und andere Religionen.

Das Mittel-Oder-Land bildete um die Wende des 18. und 19. Jh. eine "Übergangsbrücke" für moderne Ideen und Gedanken französischer, englischer und deutscher Pädagogen.